

HALI VE KİLİMLERDE KIZ MOTİFLERİ

Yusuf DURUL

Öğretmen

Anadolu halı ve kilimlerinin dokunuşundaki zarafet, boyalarının uzun ömürlülüğü, sağlamlığından mada kompozisyon ve motif zenginliği ile de beğenilip sevilmiştir. Bu millî sanatımızın kökü çok eski bir geleneğin temadidir. Halı ve kilimecilğin en güzel örneklerini Yörük, Türkmen ve Avşar Star dokumaları teşkil eder. Köylü el sanatlarının en mahir, aynı zamanda muhafazakâr sanatçılarıdır. Anadolu, Star dokumaları karakterini bozmadan devam ettirmelerindeki başlıca âmiller:

- 1 — Ticari gaye ile dokunmamaları,
- 2 — Renklendirmede nebatî boya ve mahallî renklerin kullanılması,
- 3 — Aşiret, oba ve ailede kullanılan motiflerin özelliği,
- 4 — Ham madde olan yününün dokuma hususiyetlerine göre iplik haline getirilmesi ile dokuma inceliği ile sağlamlık temin edilmektedir.

Türkmen, Yörük ve Avşar star dokumalarında halı ve kilimde plân ve motif görenek halinde devam etmekle beraber, sanatçı bu çerçeve içinde yenilik aramaktadır. Ancak aşiretin özel işaretleri (İm) ile uğurlu veya uğursuz adedilen motifleri yerine göre kullanmasına bilhassa dikkat edilir. Avşarlar kilimlerde motifleri âdeta konuşurlar. Yanyana kullandıkları hayvan, bitkisel, insan ve geometrik şekillerle halı veya kilime manevi bir değer verirler. Yörük ve Türkmenlerde de bu böyledir.

Yörük, Türkmen ve Avşar dokumalarında (ufak farklarla) uğurlu adedilen (kız) motifleri vardır. (Çini mürekkebi kroki).

Emirdağı, Musluca aşireti kilimlerinde tespit ettiğim (Elibelinde) motifi bilhassa cihaz kilimlerinde orta zeminde ara motifi olarak kullanılmaktadır. Emirdağı Suvermez köyünde bu motifin güç dokunuşundan ötürü (A-mankız) adı verilmektedir.

Sivrihisar, Günyüzü ve Holanta köyü dokumaları arasında (Kara döşeme) adı ile anılan kilimin (Renkli Plânj) orta zemini elibelinde kız motifi ile tezyin edilmiştir. Bu kilim her evde bulunduğu gibi, bilhassa gelin cihazı olarak kullanılmaktadır.

Hatay, Amanus ve Amik ovası Türkmen dokumalarında elibelinde motifi görülmekte aynı adla uğur ve saadet işareti olarak kullanılmaktadır.

Avşar dokumalarında kız motifi daha bâriz insan şeklini almıştır. Gömlügen (Pazarören köyü) de elibelinde motifine seleser adı verilmiştir.

Eskişehir Yörük dokumalarında (Kahküllü kızlar) motifi ile sanatçı, sanat ifadesinin güzel örneğini vermiştir. Yörüklerde de uğur ve saadet işareti olarak kullanılmaktadır. (Elibelinde —A) motifi çuval ve bulgurluk tâbir edilen dokumalarda bereket işareti olarak kullanılmaktadır.

Niğde Yörük dokumalarında Elibelinde - Çiftbelli kız motifi uğur ve saadet işareti olarak sayılır.

Elibelinde motifinin haliya tatbik şeklini Sındırgı, Yağcı bedir halılarında tespit ettim. (Çatmalı Elibelinde) motifi saadet, uğur işareti olarak kullanılmaktadır.